

ЕФЕКТИВНІСТЬ МІЖНАРОДНИХ ПЛАТІЖНИХ СИСТЕМ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

EFFICIENCY OF THE INTERNATIONAL PAYMENT SYSTEMS IN THE CONDITIONS OF MODERN INFORMATION TECHNOLOGIES

Островська Н.С.

кандидат економічних наук, доцент,
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича

Лотоцький Б.І.

магістрант,
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича

Проведено дослідження теоретичних основ функціонування міжнародних платіжних систем. Подано характеристики елементів платіжних систем, проведено аналіз та оцінку ефективності міжнародних платіжних систем у сучасних умовах. Розглянуто проблеми та напрями вдосконалення платіжних систем в умовах сучасних інформаційних технологій.

Ключові слова: платіжна система, платіжні інструменти, платіжна організація, платіжні картки, електронні гроші.

Проведено исследование теоретических основ функционирования международных платежных систем. Дана характеристика элементов платежных систем, проведены анализ и оценка эффективности международных платежных систем в современных условиях. Рассмотрены проблемы и направления совершенствования платежных систем в условиях современных информационных технологий.

Ключевые слова: платежная система, платежные инструменты, платежная организация, платежные карточки, электронные деньги.

The research of theoretical foundations of the functioning of international payment systems was conducted. The description of the elements of payment systems is given, the analysis and estimation of efficiency of international payment systems in the modern conditions are carried out. The problems and directions of improvement of payment systems in the conditions of modern information technologies are considered.

Keywords: payment system, payment instruments, payment organization, payment cards, electronic money.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. На сучасному етапі розвитку світової економіки до банківської системи будь-якої країни висуваються підвищені вимоги щодо безпеки та стабільності. Одним із найбільш значущих складників банківської системи, що вимагає підвищеної уваги, є платіжні системи, оскільки саме платіжні системи та системи розрахунків відіграють провідну роль в економіці країни, забезпечуючи здійснення переказу коштів та розрахунків за зобов'язаннями, що виникають у процесі економічної діяльності. Як показує досвід розвинутих країн, раціональна організація платіжної системи сприяє вдосконаленню грошово-кредитних відносин, ефективному функціонуванню фінансової сфери у цілому, забезпеченню ефективного функціонування

національного господарства, а також здійсненню міждержавних валютних розрахунків. Це й пояснює підвищення інтересу вітчизняних і зарубіжних учених-економістів до проблеми розвитку платіжної системи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спираються автори. Такі зарубіжні вчені, як Р. Вілсон, Е. Доллан, Р. Кембелл, Ж. Перар, Е. Рафаель, П. Роуз, Б. Сміт, К. Шмітгофф, зробили значний внесок у розвиток теорії та практики функціонування міжнародних платіжних систем. Велика увага вітчизняних науковців О. Береславської, О. Вовчак, М. Дудченка, О. Євнуха, Ю. Лисенкова, Д. Лук'яненка, В. Мазуренка, В. Міщенко, А. Мороза, В. Новицького, М. Олексієнка, О. Плотникова, С. Пирого, О. Рогача, А. Філіпенка, С. Циганова, С. Цокола, С. Якубовського зосереджена на перспективах

запровадження платіжних систем у банківську практику в Україні.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. В умовах сучасного суспільства деякі питання ефективності міжнародних платіжних систем є недостатньо дослідженими. Є потреба в системному аналізі пошуку шляхів оптимізації взаємодії комерційних банків із міжнародними платіжними системами та мінімізації ризиків, пов'язаних із цією діяльністю.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Відповідно до Закону України «Про платіжні системи та переказ коштів», платіжна система – це платіжна організація, учасники платіжної системи та сукупність відносин, що виникають між ними під час проведення переказу коштів. Проведення переказу коштів є обов'язковою функцією, що має виконувати платіжна система [1].

У Законі України «Про платіжні системи та переказ коштів» сказано, що обробка та передача в межах України електронних та паперових документів на переказ, документів за операціями із застосуванням спеціальних платіжних засобів та документів на відкликання можуть здійснюватися за допомогою як внутрішньодержавних, так і міжнародних платіжних систем, що діють в Україні [1].

Внутрішньодержавна платіжна система – платіжна система, в якій платіжна організація є резидентом та яка здійснює свою діяльність і забезпечує проведення переказу коштів виключно в межах України [2].

Міжнародна платіжна система – платіжна система, в якій платіжна організація може бути як резидентом, так і нерезидентом, яка здійснює свою діяльність на території двох і більше країн та забезпечує проведення переказу коштів у межах цієї платіжної системи, у тому числі з однієї країни в іншу [2].

У багатьох високорозвинених країнах світу платіжна система має у своїй структурі самостійні системи, кожна з яких задовольняє потреби окремої платіжної сфери. Платіжні системи класифікують за багатьма характеристиками та ознаками. За роллю платіжних систем, відповідно до характеру здійснюваних платежів, розрізняють:

– системи міжбанківських розрахунків, які призначені для здійснення платіжних трансакцій між банками, зумовлених виконанням платежів їхніх клієнтів або власних зобов'язань одного банку перед іншим;

– внутрішньобанківські платіжні системи, які створюються, щоб забезпечити найбільш сприятливі умови щодо проходження платежів між установами, що належать до однієї групи;

– системи «клієнт – банк», що використовуються банками, які пропонують платіжні послуги своїм клієнтам на базі сучасних технологій.

Нині все більшого поширення набуває банківське обслуговування вдома, «домашній банк» – комплекс послуг щодо надання клієнтам банків фінансової інформації, а також здійснення за їх ініціативою різних банківських трансакцій із передаванням інформації телефонними каналами або через двосторонню систему кабельного телевізійного зв'язку;

– системи масових платежів, які широко застосовуються у розвинених державах світу. Незважаючи на те що традиційні безготівкові платіжні інструменти (чеки, платіжні доручення тощо) достатньо розповсюджені, останнім часом усе ширше впроваджується система масових (споживчих) платежів із використанням пластикових карток. У цих системах задіяні кредитні картки, дебетні картки, «електронні гаманці», а також картки для отримання грошей із банківських автоматів [3].

Сучасна платіжна система України має таку структуру:

– системи електронних платежів Національного банку України;

– системи автоматизації роботи банків (так звані програмні комплекси «Операційний день банку» – програмне забезпечення, що обслуговує поточну внутрішньобанківську діяльність (бухгалтерський облік, обслуговування рахунків клієнтів тощо));

– внутрішньобанківські платіжні системи – програмно-технічний комплекс із власними засобами захисту інформації, який експлуатується комерційним банком або об'єднанням банків і здійснює розрахунки між установами цього банку (об'єднання);

– системи «клієнт – банк» для розрахунків між клієнтом банку та банком в електронній формі, що дало змогу практично уникнути затримки платежів на міжбанківському рівні [3].

Досить важливим і значущим є також використання таких структур системи електронного переказу фінансових послуг, як:

– система масових платежів із використанням пластикових карток;

– система обігу цінних паперів на первинному та вторинному ринках.

Протягом 2016 р. на території України надавали послуги 39 систем переказу коштів, з яких 25 створено резидентами та 14 – нерезидентами. Всього з використанням систем переказу коштів, створених як резидентами, так і нерезидентами, у 2016 р. переказано в еквіваленті:

1) в Україну – 2 488 млн. дол. США, що на 4,6% більше, ніж у 2015 р.;

2) за межі України – 352 млн. дол. США, що на 13,3% менше, ніж у 2015 р.;

3) у межах України – 3 671 млн. дол. США, що на 5,0% більше, ніж у 2015 р. (рис. 1).

За підсумками минулого року на вітчизняному ринку платіжних систем, створених резидентами, лідером за сумою переказів була внутрішньодержавна платіжна система «Поштовий

переказ» – 163,69 млн. переказів на суму 1 193,96 млн. дол. США в еквіваленті [4, с. 96].

Станом на 01.01.2017 в Україні надавали послуги такі вітчизняні системи переказу коштів:

- 1) шість систем, які створені банками;
- 2) вісім систем, які створені небанківськими установами;
- 3) 11 внутрішньобанківських систем переказу.

Активно продовжували розвиватися у звітному році безготівкові розрахунки з використанням платіжних карток. За 2016 р. загальна кількість операцій із використанням платіжних карток, емітованих українськими банками, зросла майже на 28% та становила 2 513 млн. шт., а обсяги операцій зросли на 30,6% та становили близько 1 610 млрд. грн.

Частка безготівкових платежів із використанням платіжних карток за 2016 р. збільшилася за обсягом операцій на 4,3% і становила 571,3 млрд. грн.

(35,5% від загального обсягу операцій за платіжними картками). За кількістю опера-

цій частка безготівкових розрахунків зросла на 5,1% і становила 1 775 млн. операцій (70,6% від загальної кількості операцій за платіжними картками) [4, с. 99].

Станом на 01.01.2017 кількість учасників системи електронних платежів становила 216, з яких:

- 1) Національний банк – один учасник;
- 2) банки України – 103 учасники (за останні роки їх кількість зменшилася) (рис. 2);
- 3) філії банків України, що працюють у системі електронних платежів через кореспондентські рахунки банків – юридичних осіб, – 85 учасників;
- 4) органи Державної казначейської служби України, що працюють у системі електронних платежів через Єдиний казначейський рахунок, – 27 учасників.

Кількість учасників системи електронних платежів за 2016 р. зменшилася на 17%. Таке зменшення відбулося за рахунок виведення неплатоспроможних банків із ринку та ліквіда-

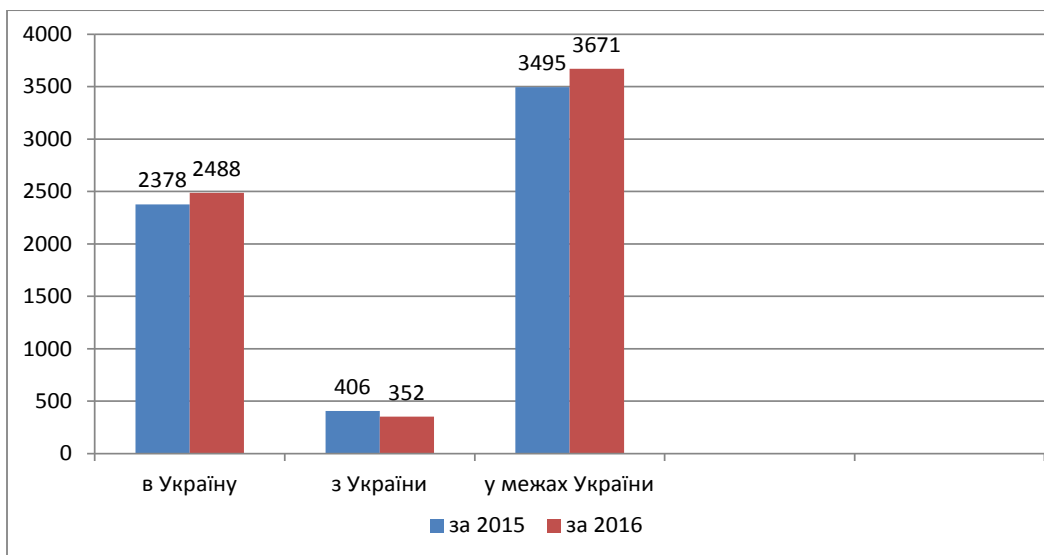

Рис. 1. Сума переказів, здійснених через системи переказу коштів (в еквіваленті), млн. дол. США

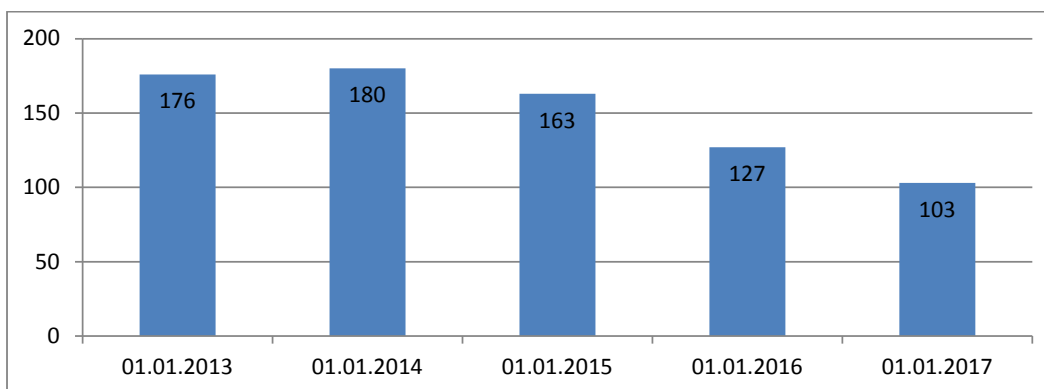

Рис. 2. Банки – юридичні особи, які є учасниками системи електронних платежів

ції банків за рішенням їх власників [4, с. 103]. У минулому році системою електронних платежів оброблено 313 млн. початкових платежів на суму 19 521 млрд. грн. Спостерігаємо динамічне збільшення суми платежів, здійснених за допомогою цієї системи. Порівняно з 2015 р. цей показник зріс на 10%. Більшість початкових платежів надіслано до системи електронних платежів банками України та їх філіями – 291 млн. початкових платежів (93% від їх загальної кількості).

Як бачимо з проведеного нами аналізу функціонування платіжних систем в Україні, кожного року відбуваються динамічне збільшення суми платежів й активне зростання кількості платіжних операцій. Найбільш прогресивною є система електронних платежів Національного банку України, інфраструктура якої є досить розгалуженою і відіграє суттєву роль у здійсненні великого обсягу банківських операцій.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, дослідивши ефективність платіжних систем, можна сказати, що в сучасних умовах в Україні активно застосовуються модернізовані платіжні системи та вдосконалюються наявні, відбуваються інформатизація суспільства та стрімкий розвиток електронних платіжних систем. А Національний банк України та уряд намагаються вживати заходів, що спрямовані на довгострокову перспективу розвитку вказаних платіжних систем, забезпечення стабільності та перейняття зарубіжного досвіду функціонування.

Слід зауважити, що в сучасних трансформаційних умовах існує достатня кількість проблем, пов'язаних із платіжними системами, основною з яких є невідповідність нормативно-правової бази України наявним міжнародним платіжним системам, неспроможність виконання всіх покладених на внутрішньодержавну платіжну систему (НСМЕП) функцій тощо. У розрізі проведеного дослідження можна зробити більш детальні висновки:

1. У цілому платіжні системи мають складну структуру, що має відповідні елементи, ефек-

тивна діяльність яких забезпечує успішність усієї системи. Якщо один елемент не виконує своє призначення, це призводить до негативних наслідків діяльності усієї системи.

2. Здійснення функцій банком після того, як він узяв на себе певні платіжні зобов'язання, гарантує якісне функціонування платіжної системи. У разі втрати зв'язку між учасниками та платіжними організаціями платіжна система відразу ж стає недеєвою.

3. Щоб забезпечувати власні потреби, комерційним банкам необхідне створення власних внутрішньобанківських платіжних систем, які давали б змогу швидко та вчасно проводити операції між філіями, відділеннями та дочірніми установами. Головна вимога до таких платіжних систем – сумісність із СЕП НБУ та функціонування у полі чинного законодавства.

4. Світові глобалізаційні процеси торкнулися й українських платіжних систем. Дедалі частіше використовуються міжнародні платіжні системи різних типів, незважаючи на наявність внутрішньодержавних. Це можна пояснити більшою надійністю, досвідом їх використання у провідних банківських системах світу, що ставить перед урядом України низку завдань щодо реформування власних платіжних систем банківського та позабанківського типів.

5. Через тиск із боку зарубіжних конкурентів платіжні системи України необхідно змінювати і реформувати. Дуже важливим є постійне вдосконалення інформаційної бази, технічного оснащення, рівня обізнаності користувачів тієї чи іншої системи. Протекційна політика з боку держави у цьому разі не зможе адекватно вплинути на розвиток внутрішньодержавних платіжних систем, а, навпаки, призведе до краху економіки, тому варто зосередити увагу на підвищенні конкурентоздатності платіжних систем та їх стійкості.

6. Досить суттєвими і необхідними є постійне оновлення законодавчої бази та відповідність його реальній ситуації, що склалася нині на ринках.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Закон України «Про платіжні системи та переказ грошей в Україні» (зі змінами і доповненнями) № 2346-III від 05.04.2001. URL: <http://www.rada.gov.ua>.
2. Положення НБУ «Про діяльність в Україні внутрішньодержавних і міжнародних платіжних систем», затверджене Постановою Правління Національного банку України від 25.09.2007 № 348. URL: <http://www.rada.gov.ua>.
3. Платіжні системи: навч. посіб. / О.Д. Вовчак, Г.Є. Шпаргало, Т.Я. Андрейків. К.: Знання, 2008. 341 с.
4. Звіт Національного банку України за 2016 р. URL: <https://bank.gov.ua>.